

A KÍNAI SZÓFAJ KÉRDÉSÉHEZ

(A szófaj mint különös)

MÁRTONFI FERENC

0. A dolgozatban először összefoglalom a kínai szófaj mibenlétét (egybevetve a korábbi állásfoglalásokkal); majd bevezetem a grammatikai és lexikai szófaj fogalmát, az utóbbit megvizsgálom az izolálás szempontjából. (§ 1.) A generatív grammatika viszonyát a szófajhoz abból a szempontból tárgyalom, hogy a szófaj nagyfokú általánosítás, s a grammatika és szókincs egészét tekintve a filozófiai-logikai különös mozzanatának fogható fel. Minthogy a generatív grammatika napjainkban több lényeges kérdésben csak alakulóban van, egyik megoldási javaslatot sem tekintem normának; így többé-kevésbé a *Syntactic Structures* (Chomsky 1957) formájából indulok ki, s ezt külön finomítom a felszíni és mélystruktúra, illetőleg a megkülönböztető jegyes megoldások szempontjából. A § 2. a grammatikai és lexikai szófaj kapcsolatának tárgyalásával ér véget. Ezek után megkísérlem a kínai szófajnak, mint „különösnek” a problematikusságát összekapcsolni a kínai társadalmi különös elmosódottságával. A hipotézis érvényének megállapításához szükséges röviden összefoglalni nyelv és társadalom kérdését. (§ 3.) A hipotézis valószínűsítéséhez finomítom (főként diakron szempontból) a kínai szófajról tett megállapításokat, továbbá néhány példát mutatok arra (nem rendszeresen kifejtve), hogy a kínai grammatika más pontjain is jelentkezik a különös elmosódottsága. (§ 4.) Végül részint deduktíve, részint a tibeti, szanszkrit és angol nyelv példáján körvonalazom, hogy miért nem lehet szó semmilyen irányú közvetlen implikációról egy nyelv lexikai szófaji állapota (kialakultsága) és az ázsiai termelési mód között (mely a Kína történetét alapvetően meghatározó társadalmi formáció). (§ 5.)

A dolgozat, témája miatt, inkább kifejtő, mint polemikus jellegű. Ugyanez okból az utalások is átfogóbbak, s a legkevésbé kimerítőek.

Mivel az egész dolgozat problematikája a filozófiai-logikai értelemben vett általános, különös és egyes köréhez kapcsolódik — a félreértés elkerülése végett — igyekszem kerülni ezen szavak egyéb használatát.

1. 1. A kínai szófaj-vitát elemezve arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a különféle nézetek csak *látszólagosan* ellentmondóak, valójában kiegészítik egymást azáltal, hogy a szófaj fogalmának különböző mozzanatait emelik ki.

Akik a szófaj meglétét bizonyítják a kínaiiban, *lényegében* grammatikai (elsősorban szintaktikai) kategóriának tekintik a szófajt.

Akik tagadják a szófaj meglétét, azok a szófajt elsősorban lexikai fogalomként kezelik, s így az határozza meg véleményüket, hogy egy kínai szó szótári alakja (az esetek nagy részében) önmagában nem dönti el az adott szó szófaji hovatartozását.¹

¹ Pontosabban: általában csak két kategóriát lehet így szétválasztani: üres szót

A kétféle nézet természetesen nem különül el ilyen élesen egymástól a konkrét tanulmányokban. Annál is inkább, mert a megállapításokat még más mozzanatok is átszínezik.²

1.2. A fentiek figyelembevételével helyesnek mutatkozik a szófaj fogalmát két különböző — bár egymástól nem mereven elkülönülő³ — fogalomnak felfogni: az egyiket *grammatikai* (értelemben vett), a másikat *lexikai* (értelemben vett) *szófaj*nak nevezem. Az előbbi univerzális érvényű, amennyiben minden nyelv minden mondatának szükségszerű velejárója a hozzárendelt struktúra. A lexikai szófaj meglétének jelentősége nem univerzális, de tipológiailag figyelembe veendő: vannak nyelvek, melyek szótári tételeihez általában nem tartozik hozzá szófaji érteke.⁴

Ezek szerint a *kínai nyelvben van grammatikai, de nincs lexikai szófaj*.⁵

1.3. Egy nyelv ilyen sajátossága nem pontosan azonos azzal, amit izolálónak nevezünk, amennyiben *izoláláson* azt értjük, hogy a mondaton belül a szavak a szóalak megváltozása nélkül kapcsolódnak egymáshoz. Elvileg elképzelhető ugyanis olyan nyelv, mely izoláló, de a különböző szófajú szavakat, melyek *egyébként* azonos jelentésűek, más-más jelölővel jelöl. Ilyen esetekre példa a mai kínai nyelvben is található (természetesen nem nagy számban).⁶

1.3.1. *Szón* a legkisebb fonológiailag teljesen interpretálható morféma-konstrukciót értem, ahol a morféma-konstrukció egy morfémból álló „szerkezet” is lehet. „Fonológiailag teljesen interpretálható” azt jelenti, hogy az összes szegmentális megkülönböztető jegy is, a szóhangsúly is meg van határozva.⁷

(*hü-c'í*) (~ formaszó, partikula, affixum, kötött morféma), és telt szót (*sü-c'í*) (~ jelentéses szó, szabad morféma). Ez a régi kínai írástudók közkeletű elnevezése. A telt szavakat nem lehet ezen az alapon tovább osztályozni.

² Az első csoport legtipikusabb képviselője *A. A. Dragunov* (1941, 1952), a másodiké elsősorban *H. Maspero* (1934), de lényegében *B. Karlgren* (1923, 1949) is ehhez az irányzathoz tartozik. Ezenkívül megpróbálták még, hogy a szavakat denotátumuk szerint osztályozzák. (*Gabelentz* 1881, vö. az 5. jegyzetet; *Lü Su-sziang* 1961.) Azonban kevéssé előremutatóak ezek az elképzelések, hiszen nyelven kívüli kritériumok segítségével kísérlik megoldani a kérdést.

A kutatók munkáit a szófaj-kérdésben még két fő mozzanat színezi át: (1) mivel a kínai mondatokban a formaszók is kevesek, a mondat elemei közti viszonyok nehezebben elemezhetőek; *H. Maspero*t gátolta főként ez a jelenség a szintaktikai elemzésben. (1934, 42—45.) (2) Mivel a kínai nyelv sajátosságai a klasszikusban még élesebben jelentkeznek, mint a modernben, a klasszikus nyelv grammatikáiról nehezebb helyzetben voltak; vö. ehhez a 4. pontot.

³ Vö. 2. 4. pontot.

⁴ Ezt úgy is kifejezhetem, hogy egy adott szó ige *is*, főnév *is* . . . , de ez nem érdemi, hanem verbális ellenvetés.

⁵ *G. v. d. Gabelentz* (1881) is tulajdonképpen kettéosztja a szófaj fogalmát, de lényeges eltérés a fent leírt elképzeléstől, hogy a „lexikai szófaj” univerzális nála annyiban, amennyiben minden nyelvben megvan, így a kínaiiban is, de ugyanakkor a kétféle szófaj nem univerzális, mert a kettő többé-kevésbé egybeesik a nem izoláló nyelvekben. (Főként 112—113.) *W. A. C. H. Dobson* deszkriptivista alapon — a megfelelő különbségekkel — a dolgozatban leírtakhoz hasonló eredményre jut. (1959, főként XXIII, 14—17; és még világosabban 1967.)

⁶ Vö. a 4. pontot. — Az is természetes, hogy nincs olyan izoláló nyelv, ahol teljesen kifejlődött volna a lexikai szófaji rendszer, hiszen ez rendkívül gazdaságtalan. De ez nem változtat azon a tényen, hogy kétféle jelenségről van szó (amelyek többé-kevésbé implikációs viszonyban állnak egymással).

⁷ (a) A (saussure-i) jelölt felől nem érdemes meghatározni a szót, ugyanis minden nyelvben egy-egy (saussure-i) jelölő jobbára több alkategóriát is magában foglal, s ha követ-

2.0. A generatív grammatika nem más, mint véges számú átíró szabály rendezett halmaza, mely képes véges számú elem felhasználásával a végtelen számú helyes mondatot generálni (produkálni) úgy, hogy a létrehozott mondatok struktúráit is generálja.

2.1. Első lépésként (vö. a Függelék) az *S* mondatkategóriát kifejthük, specifikáljuk: összetevői *Nom* (alanyi szintagma), *VP* (állítmányi szintagma), és nem kötelezően *F* (mondatzáró partikula). A *VP*-t tovább specifikáljuk: alkothatja nem kötelezően *BU* (tagadó elem), és/vagy *VB_{cop}* (kopulatív állítmányi szerkezet), vagy *VB_{st}* (statikus igei szerkezet), vagy *VB_{nst}* (nem-statisz igei szerkezet), vagy *VB_m* (mediális igei szerkezet). Ezeket hasonlóan specifikáljuk tovább.

2.1.1. Tulajdonképpen az átíró szabályok útján a nagyon általános, de nagyon üres *S* mondatot kevésbé általános, de gazdagabb tartalmú mondatokká írjuk át. Szemléletesen:

1. szint (CSL.)		S	
2. szint (CSL.)		Nom + VP	
	vagy	NOM + VP + F	
3. szint (CSL. 2., 11.)		NP +	VB _{cop}
	vagy	NP +	+ VB _{cop} + F
	vagy	NP + MOD +	VB _{cop}
	vagy	NP + MOD +	VB _{cop} + F

(Ugyanígy ismétlődik *VB_{st}*, *VB_{nst}*, *VB_m* kategóriákkal.)

...
...
...

Így tehát az *S* éppen az *általános*; az alsóbb szintek mondatai egyre kevésbé általános *különösek*; s a legutolsó (szintaktikai)⁸ szint (szintaktikailag) *egyedi* mondatokból áll.

2.1.2. A szabályokban található olyan kategóriák (pl. *ADJ* — melléknév, *N* — főnév stb.)⁹, amelyek éppen a hagyományos nyelvtanokból jól ismert szófajoknak tekinthetők. Az is látható, hogy ezek nem olyan kitüntetett kategóriái a generatív grammatikának (azaz mondat-centrikus, a mondatot egységnek tekintő nyelvtannak, amelyik a mondatnak alárendelten vizsgálja elemeit), mint ahogy ezt megszoktuk a hagyományos nyelvtanokból: az átíró szabályokban résztvevő, s az átíró szabályok *szempontjából* homogén kategóriák részhalmaza. A szabályok szerint a szófajok maguk is különösek, mégpedig kétszeresen. Először, a szó mint olyan a különös pozícióját foglalja el a nála általánosabb, illetőleg egyedibb konstrukciók között.¹⁰ Vázlatosan ábrázolva:

kezdetesek vagyunk, a szótárban ezeket is szét kellene választani, de ez végtelenül redundánsná tenné a szótárt. Másfelől nem adnánk számot arról, hogy egy adott nyelvben egy-egy jelölő milyen jelölteket von hatáskörébe. (b) Morfémán a legkisebb jelölőt értem.

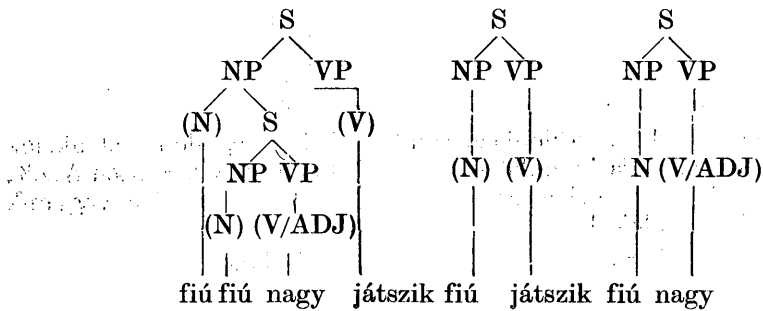
⁸ A dolgozat mondanivalója szempontjából érdektelen, hogy a szófaj körül felvetett kérdések szintaktikaiak vagy szemantikaiak-e. A jelen generatív grammatikák ezeket a kategóriákat a szintaxisban generálják, ezért gyakran a „szintaktikai” megnevezést használom. De éppen mivel a szófajok hovatartozásának a kérdése tárgyalásunkban irreleváns, gyakran a kevésbé konkrét „grammatikai” szót használom. A dolgozat megállapításain nem változtatna egy szemantika-generátorú grammatika sem.

⁹ Példa-grammatikánkban *V* nem szerepel explicite, azonban inherensen benne van, vö. a 2.3. pontot.

¹⁰ A szók és más konstrukciók több okból is nem egyszerűen csak a rész és egész viszonyát képezik (a mondathoz képest): (1) minden konstrukció (így a szó is) mint *valamilyen*

kat is. A mélystruktúra lényeges jellemzője, hogy az átíró szabályok jobb oldalán is feltűnhet az *S*, azaz rekurzív. A felszíni struktúra éppen azért mélyülhet, hogy a beágyazó (mátrix-) mondatba új és új *S*, azaz új és új összetevők kerülhetnek. Tekintsünk példának egy jelzős szerkezetet (az ábrázolás igen durva);

Látható, hogy az az *S*, amely a „fiú nagy” mondatot uralja, az az egész mondatban már csak a különös szintjére kerül, másfelől az az *NP*, mely a beágyazó mondatban szerepel, eredeti egyediségéből a különös rangjára emelkedik. (Az *NP* ebben a mondatban annyiban egyedí, amennyiben csak a „fiú” tartozik alá, különössé úgy emelkedik, hogy egy jelzős szerkezetet fog dominálni.)

A mélystruktúrára vonatkozó újabb kutatások során a mély- (tulajdonképpen „legmélyebb”) és felszíni struktúra egyre jobban távolodik egymástól, egyre absztraktabbá válik a mélystruktúra.¹² Ez azt jelenti, hogy egyre több „szófajt” vezetünk be bázis mondat útján. *E. Bach* szerint pedig a szófaji kategória egyáltalán nem is tartozik a mélystruktúrába: a prédikátum egészen olyan, mint a telt szó a hagyományos kínai grammatikában. (*Bach*, 33.)

2.3. Ha bináris megkülönböztető jegyek terminusaival írjuk le egy nyelv grammatikáját,¹³ a szófajokat (és alosztályait) továbbra is értelmezhetjük, és továbbra is érvényesek maradnak a szófajra mint különösrre tett megállapítások.

Chomsky (1965)-tel szemben, ahol a szintaxis részint kategóriákra, részint szintaktikai jegyekre épül, a dolgozat írója azt a felfogást követi, hogy a grammatika kizárólag megkülönböztető jegyekből álljon. Formailag emellett szól, hogy így a (szintaktikai) szabályok egyféle objektumokkal írhatók le, tehát elemei homogének. Ez a felfogás továbbá explicité kifejezésre jutfatja, hogy bizonyos, eddig lényegében különböző kategóriák nagyban azonosak. Például a *Nom*, *NP*, *N* helyett egyaránt [+nominális jegyet] alkalmazunk. A példában említett *Nom*, *NP*, *N* közti (hierarchikus konstrukciós) különbségek továbbra is szükségszerűen kifejezésre jutnak azzal, hogy a derivációs múltjaik kü-

¹² *Chomsky* (1965)-höz képest *Chomsky* (1966)-ban mintha egyszerűsödött volna a bázis (ebben az értelemben). *E. Bach*, illetőleg *G. Lakoff* és *J. R. Ross* munkái azt mutatják, hogy a bázis felépítése egészen egyszerű elemei: mondat, ige, főnévi szerkezet (*Lakoff és Ross*, 4.); illetőleg mondat, prédikátum, főnévi szerkezet (*Bach*, 1.). *J. Lyons* (1966) önképe végső soron ugyanezt az eredményt mutatja.

¹³ A megkülönböztető jegyek (distinctive features) — szemben a kategóriákkal — azt hangsúlyozzák, hogy a szabályok tulajdonságokon mennek végbe, azaz tulajdonságokra vonatkoznak, továbbá megmutatják, hogy bizonyos tulajdonságok újabb tulajdonságok lehetőségeit hordják magukban.

lőnböznek.¹⁴ (De az is kétségtelen, hogy ez a megkülönböztető jegyes szemlélet funkcionálisabb jellegű, mint a kategóriákkal leírt grammatika.) A grammatika megkülönböztető jegyes felfogásában a hagyományos „szófajok” és a többi „kategória” közti különbségek még inkább irrelevánsak lesznek.

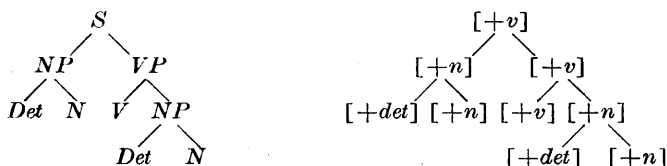
A megkülönböztető jegyek az általánosság különböző fokait képviselik, ami a grammatikai szabályokban úgy jut kifejezésre, hogy korábban (általánosabb) vagy csak később (kevésbé általános) fordulnak elő, a szótárban pedig úgy, hogy a szócikkek nagyobb (általánosabb) vagy kisebb halmazán (kevésbé általános) megkülönböztetőek. Világos, hogy például a *verbalitás* jegye általánosabb, mint mondjuk az *ember-alany* jegy.

A megkülönböztető jegyek a szótár arculatát még jobban megváltoztatják, mint a grammatikáét: ha kategóriákkal dolgozunk, bizonyos kategóriákhoz rendelünk szavakat (vö. pl. *Lees* 1960.), ha megkülönböztető jegyekkel, akkor szavakhoz az ő megkülönböztető jegeit, azaz inherens tulajdonságait.

A megkülönböztető jegyes módszer lehetőséget nyújt ahhoz, hogy eddig teljesen különbözőnek tekintett kategóriák közti összefüggéseket lehessen kimutatni: például a négy „fő szófaj” (*N* – főnév, *V* – ige, *A* – melléknév, *D* – határozó) elképzelhető megoldásai közül kettő:¹⁵

(1)	<table style="margin: auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 0 10px;"><i>N</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>V</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>A</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>D</i></td> </tr> </table>	<i>N</i>	<i>V</i>	<i>A</i>	<i>D</i>						
<i>N</i>	<i>V</i>	<i>A</i>	<i>D</i>								
	<table style="margin: auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 0 10px;">verbális</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 10px;">nominális</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> </tr> </table>	verbális	–	+	+	–	nominális	+	–	+	–
verbális	–	+	+	–							
nominális	+	–	+	–							
(2)	<table style="margin: auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 0 10px;"><i>N</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>V</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>A</i></td> <td style="padding: 0 10px;"><i>D</i></td> </tr> </table>	<i>N</i>	<i>V</i>	<i>A</i>	<i>D</i>						
<i>N</i>	<i>V</i>	<i>A</i>	<i>D</i>								
	<table style="margin: auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 0 10px;">verbális</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 10px;">[<i>a_v</i>]-nek alárendelt</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> <td style="padding: 0 10px;">–</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> <td style="padding: 0 10px;">+</td> </tr> </table>	verbális	–	+	+	–	[<i>a_v</i>]-nek alárendelt	–	–	+	+
verbális	–	+	+	–							
[<i>a_v</i>]-nek alárendelt	–	–	+	+							

¹⁴ (a) A Chomsky-féle (1965) szintaktikai jegyeiktől való (részleges) formai eltérés lényegtelen a dolgozat szempontjából. (Feltehetőleg Chomsky szintaktikai jegyei is kísérleti jellegűek.) (b) Példa a konstrukciós különbségekre teljesen megkülönböztető jegyes grammatika esetén:

(Az alany ágán) az *NP*-t csak egy [+verbális] jegy dominálja, az (alany) *N*-t [+verbális] és [+nominális]. Ha a szabály működése megkívánja a [+det] figyelembevételét is, akkor az eddig *csak*-hierarchikusan különböző kategóriákat éppen olyan relációként különböztetjük meg, mint ahogy a mondatrészeket definiálta *N. Chomsky*, 68–74).

Az *S*-t [+verbális]-nak tekintetem, mert a mondat a közlés szempontjából – egészében – prédikátum jellegű, ami pedig éppen [+verbális]-at jelent. Ez egyben azt is mutatja, hogy az alany is, tárgy is [+verbális]-nak van alárendelve, de a mondat hierarchiájának más-más szintjén. (Éppen ennyiben azonos is, különböző is ez a felfogás a függőségi grammatikához képest.) Azonban a csak hierarchikusan különböző szerkezetekre vonatkozó fenti megállapításon semmit sem változtat, ha az *S*-t továbbra is külön jegynek tekintjük.

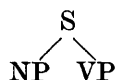
¹⁵ A *verbális* jegynek mindkét esetben az az alapja, hogy a melléknév (az ige kivül) erősen igei jellegű. Ezt mutatja az is, hogy sok nyelvben grammatikailag sem éles a különbség a melléknév és ige között: a kínaiában, ha állítmányok, nem kell kopulát tenni az alany és állítmány közé; a japánban pedig a melléknév éppúgy ragozható, mint az ige.

Ha ezt a felfogást követjük, a szófajok többnyire (talán mindig) *természetes osztályoknak*¹⁶ feleltethetők meg. A természetes osztály pedig éppen különösnek tekinthető, amennyiben egy-egy megkülönböztető jegy az általános, a megkülönböztető jegyek teljes együttese pedig az egyedi.

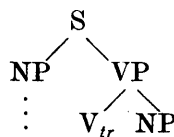
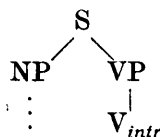
2.4. Az 1. pontban szétválasztottuk a grammatikai és lexikai szófajt, a 2.1. pontban külön esett szó a mondatok mélységéről,¹⁷ s az átíró szabályok kétféle specifikáló tulajdonságáról, s így láthatóvá váltak különbségeik. Azonban világos az is, hogy ezek rendkívül szorosan összefüggnek egymással.

A mondat mélysége és az összetevők szerinti specifikálás végső soron egy dolog két oldala: a mondat éppen azért mélyül, hogy adott kategóriák (megkülönböztető jegyek) újabb összetevőikre bomlanak.

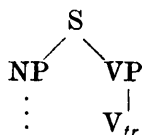
Az átíró szabályokban végbemenő kétféle specifikálás a következőképpen függ össze (az összetevők szerinti és a konstrukció-fajták szerinti): a mondat strukturális mélyülése újabb és újabb specifikus kategóriák (jegyek) kialakulásának *lehetőségét* hordja magában, például

esetén, ha *VP* (nem mindig) tovább bomlik *V + NP* (tárgy)-ra, kialakul a tranzitivitás kategóriája/jegye. Másfelől egy új (al)-kategória/jegy megjelenése eredményképpen új mondat típus *jöhet* létre.

mellett megjelenhet:

De az így kialakult grammatikai kategória/jegy (ezen belül a szófaj is) csak lehetőséget nyújt arra, hogy lexikáivá váljon.¹⁸

3. A különös problémáját jelenti tehát, hogy a kínai nyelvben nincs lexikai szófaj. De nem ilyen egyszerű a kérdés. A kínai mondatok mélysége (vö. 17.

A nominális jegy arra utal, hogy *N* is, *A* is betöltheti az alany funkcióját. (2) azt hangsúlyozza, hogy *N*, ill. *V* (az állítmányi *A*-t is ideértve) tipikusan alany, ill. állítmány, tehát a két legfőbb (és „legfüggetlenebb”) mondatrész reprezentánsa; továbbá: a (jelzői) *A* és *D* ezeknek alárendeltjei. (1) is (2) is példa-jellegű, bármelyik (vagy valamely ezekből különböző) megoldás helyességét csak teljes grammatika alapján állíthatjuk.

¹⁶ Természetes osztályon a megkülönböztető jegyek olyan halmazát értjük, mely elemeinek száma több, mint egy, de kevesebb, mint az egész grammatikában felhasznált jegyek száma.

¹⁷ Mondatok mélységén azt értem, hogy hány szinten vannak elágazó pontok (*node*) a mondat mélystruktúrájában. Ez annál egyértelműbb, minél kizárólagosabban csak egyféle (vagy bináris, vagy esetleg ternális stb.) elágazás van a mélystruktúrában.

¹⁸ Lexikai jegynek nevezem, ha egy jegy (egy adott szóban) ki van jelölve. Például, ha [α verbális], egy szónak a „tulajdonsága”, akkor — az adott szóra — a *verbális* nem lexikai jegy; megállapodással [α verbális]-t el is hagyhatom a szócikkből.

jegyzetet) nem nagy, viszonylag kevés szintből állhat, azaz különös mezőjük *nem túl tág*. Bár a dolgozat szempontjából kielégítő kínai grammatikák még nem készültek, biztosan megállapítható, hogy a kínai mély és felszíni struktúra között nincs olyan nagy különbség, mint számos más (pl. angol, magyar stb.) nyelvben. Ez úgy értendő, hogy — minden bizonnyal — kevesebb transzformációs szabálya van a kínainak, főként ami a beágyazó transzformációt illeti; márpedig éppen a sokféle beágyazó transzformáció alapján „mélyülhet” igazán egy-egy mondat. Láttuk ugyanakkor, hogy új szófajok létrejötteinek szintén — legalábbis többnyire — a beágyazó transzformáció a feltétele. A 2. pont értelmében ez mind a különös problémakörébe vonható. A 2. pontot s az itt leírtakat egybevetve tehát világos, hogy a kínai nyelv egész szófajkérdésére jellemző a különös igen szűk mezőben való megjelenése, illetőleg az, hogy a lexikai szófaj szempontjából rendkívül elmosódott, inkább csak a mező alsóbb részeiben világosan tagolt. (Vö. még ehhez a 4. pontot.) Tudjuk továbbá, hogy Kínában — társadalmilag — a különös mozzanata meglehetősen elmosódott,¹⁹ kézenfekvőnek látszik tehát, hogy megvizsgáljuk, összefüggésbe hozható-e a két jelenség, s ha igen, milyen szoros összefüggésbe. Ehhez először is össze kell foglalni nyelv és társadalom viszonyát, tulajdonképpen azt, hogy a nyelv milyen feltételek között működik és változik.

3.1. A nyelv mint rendszer magában hordja megváltozása lehetőségeit is. Azt azonban, hogy a (feltehetően különbözően valószínű) lehetőségek közül mi valósul meg ténylegesen, különböző, a nyelv szempontjából véletlen (nyelven belüli és kívüli) jelenségek együttes egybejátszása határozza meg.²⁰

A nyelv megváltozása függ *önmagától* is, amennyiben az mint rendszer, maga is tagolt.²¹

Számos *nyelven kívüli* összetevő is hat a nyelvre: a társadalmi alap hathat viszonylag közvetlenül is (például szóképzéssel való változások — új termelési viszonyok során kialakult fogalmak jelölésére), továbbá közvetve a társadalmi tudaton keresztül (például szintén szóképzéssel való változások — új tudati, pl. vallási fogalmak jelölésére).²² Befolyással lehetnek az ember biológiai adottságai (emberi agy, artikulációs berendezés stb.), statisztikai tényezők (például

¹⁹ Ezt — általában Ázsia vonatkozásában — már *Hegel, Marx, Engels* világosan látták. A dolgozat írója — a Kínát érintő nem nyelvészeti kérdésekben, közvetlenül — *Tőkei Ferenc* megállapításaira támaszkodik: *Tőkei* 1965, főként 102—134.; *Tőkei* 1967, főként 11—12.; *Tőkei* 1962, főként 9—37.

²⁰ Az itt kifejtettek alapjául elsősorban *F. Saussure* (1967) és *A. Meillet* (1905—1906) tanításai szolgálnak. Nyelv és társadalom kapcsolatát — mint nyelvész — *A. Meillet* bizonyította a legmegnyugtatóbban.

²¹ A kínai nyelvből példa: eredetileg *lényegében* monoszillabikus nyelv volt (mai ismereteink szerint). (Ezen természetesen minőségileg semmit sem változtat, hogy felsorolhatunk néhány tucat diszillabát is.) A szótagstruktúrája igen bonyolult volt, igen nagy számú szótaggal rendelkezett. (Vö. *Karlgren* 1957.) Ezekre azután hatottak a hangtörvények (melyek jellegüknél fogva elsősorban „romboló”, azaz egyszerűsítő tendenciájúak). Izoláló nyelvről lévén szó, ezt az analógiás újítás (azaz ellenkező irányban ható tendenciájú törvények) alig ellensúlyozhatta, így a szótagok száma igen erősen lecsökkent, és hatalmas lett a sokszoros homonímia. (A mai köznyelvben — tonémákkal együtt is — alig több mint ezer szótag van.) Ez nagyban kényszerítette az összetett szavak létrejöttét (a mai köznyelvben az ilyen szavak a tipikusak, a szavak nagy többsége kétszótagú, ami többnyire egyben két morfémát is jelent).

²² A nyelv függését a társadalomtól természetesen deduktíve is beláthatjuk — ahogyan *A. Meillet* is teszi (1906, 17.) — : az emberi nyelv létében az emberi társadalomhoz kötött.

szógyakoróság és szóhosszúság fordítottan arányos viszonya; vö. Zipf 1965), és még egyébek. Függvénnyel, szemléletesen tehát:

$$N_v(N_r, T_a, T_t, B, S \dots)$$

ahol N_v a nyelv változása, N_r a nyelvi rendszer, T_a a társadalmi alap, T_t a társadalmi tudat, B az ember biológiai adottságai, S statisztikai tényezők.²³

Igy tehát megvan a lehetőségünk, hogy a kínai szófaj fejletlenségének, nehéz, hosszan vajúdó születésének okát többek között társadalmi feltételekben keressük. (Vö. még 5. pontot.)

A hipotézist ezek után így fogalmazhatjuk meg: a kínai nyelv szófajainak — mint különösnek — kialakulásában akadályt jelentett az ázsiai termelési mód (Kína társadalmi formációja), amennyiben ebben a formációban a különös mozzanata rendkívül elmosódott, és így tudati vetülete is az.²⁴

A továbbiakban — egyelőre — azzal lehet valószínűsíteni a hipotézist, hogy a kínai nyelv néhány más kérdésében is kimutatható a különös problematikus-sága, továbbá hogy a különös szempontjából a kínai nyelv változása a szófaj terén nem mond ellent a kínai társadalom fejlődésének.

4. Egyfelől — mint említettük — a kínai nyelv mély és felszíni struktúrája közötti különbség — számos európai nyelvhez képest — nem túl nagy. Másfelől viszont magán a kínai nyelven belül is különbség van e tekintetben a régebbi és újabb állapota között. Nevezetesen a klasszikus-archaikus²⁵ nyelvre még inkább érvényes ez a megállapítás, mint a mai köznyelvre. Tehát a mondatstruktúra különös mezője tágult, jobban tagolódott.

A klasszikus kínaiiban még az alsóbb kategóriák (kevésbé általános megkülönböztető jegyek) nem nagyon lexikalizálódtak. Például a *cs'u* igei használatában tranzitív is, intranzitív is lehet:

- (1) (intr.) *cs'u jü zsen jüe* (kijőve azt mondta a [többi] embernek mondván)
(*Mencius*, I. i.6.2.)
- (2) (tr.) *wang szu cs'u ling* ([Ha] a király gyorsan kiadja a rendeletet . . .)
(*Mencius*, I. ii.11.4.)

²³ A dolgozat szempontjából lényegtelen, hogy mi egyébtől függ még a nyelv tényleges megváltozása, továbbá, hogy ezek az argumentumok milyen kapcsolatban vannak egymással.

²⁴ Ez az összefüggés természetesen implikálja a senkitől sem tagadott nyelv és gondolkodás szoros kapcsolatát. Hogy a nyelv és gondolkodás a valóságban egy objektum-e, vagy két összefüggő, a hipotézis szempontjából irreleváns. A generatív grammatika szerint inkább egy, ugyanis a felszíni struktúra alapját képező mélystruktúra erősen logikai jellegű. A mélystruktúra teljesen logikaivá alakul az újabb kutatásokban (*Bach, Lakoff és Ross*). Ez azt jelenti, hogy nyelv és gondolkodás teljes egységet alkot, úgy, hogy a gondolkodás a primér, meghatározó. Vö. még (*Chomsky* 1966)-ot: a mély- és felszíni struktúra viszonya: a gondolkodás és kifejezés (32—33, 96. N. 63). A kettő egységét teszi fel *Scsedrovickij és Rozin* (1967), egészen más megfontolásból kiindulva.

²⁵ Klasszikus kínai nyelven az írástudó-hivatalnokok által használt nyelvet értem, mely az idők folyamán egyre jobban távolodott a korabeli beszélt nyelvtől. Archaikus kínai az első fennmaradt szövegek nyelve kb. i. e. 2. századig, mely feltehetőleg fő vonalaiban hűen követte az akkori beszélt nyelvet, s mely a későbbi írástudók számára nyelvi norma lett. A példákat *Mencius*ből (*Meng-c'i*, i. e. 371—289) veszem. Az átírás a mai köznyelvi kiejtést követi.

A felsőbb kategóriák szintén nem lexikalizálódtak: a *lao* szó példánkban mint ige is, mint főnév is előfordul: *lao* (ige) *wu lao ji* (főnév) *ki zsen csi lao* (főnév) ([Ha.] *öreghez méltón bánok az öregjeimmel*, [hogy] ezáltal [példáim] kiterjesszem más emberek *öregjeire* . . .) (*Mencius*, I. i.7.12.)

A mai köznyelvben az alsóbb kategóriák már jobbra elkülönültek lexikailag. Sőt a fő kategóriák elkülönülése is alakulóban van.²⁶ Vannak esetek — ez viszonylag ritka —, amikor például ige és főnév elkülönül: pl. *k'ai¹-tuan⁰* (főnév — kezdet, kezdeti állapot), de *k'ai⁰-tuan¹* (ige — kezdődik) (*Osanyin* 1959, 3485.); *wen⁴* (ige — kérdez), *wen⁴-t'i⁰* (főnév — kérdés) (*Osanyin* 1959, 3450.) stb. A tipikus azonban (elkülönülés esetén), hogy az egyik szó ige és főnév szerepét egyaránt betöltheti, a másik csak a főnévét: pl. *ai⁰-mei³*; (ige is, főnév is — szeret, szeretet), de *ai⁴-c'ing⁰* (főnév — szeretet) (*Osanyin*, 1959, 6482.); *p'i¹-p'ing⁰* (kritika, kritizál), *p'i⁰-ju³* (kritika) (*Osanyin* 1959, 7085.) stb. Természetesen számos példát találunk nem elkülönült alakokra is: pl. *t'iao⁰-wu³* (táncol, tánc) (*Osanyin* 1959, 7692.); *k'ai¹-si⁰* (kezd, kezdődik, kezdet) (*Osanyin* 1959, 3450.) stb.

A két nyelvallapot között különbség van a prepozíciók tekintetében is. Igen világosan látható az irányt jelölő prepozíciók esetében. A klasszikus kínaiában a *ju* mindhárom irányt jelölte, a mai kínaiában lexikailag is elkülönült az irányhármasság, a három irányt jelölő fel sem cserélhető egymással, s használatuk kötelező: *tao* (valahova), *cai* (valahol), *c'ung* (valahonnan).²⁷

Az elmondottak azt mutatják, hogy a különös mozzanatok egyre inkább elvonalazódnak a kínai grammatikában, s ez párhuzamos, de legalábbis nem ellentmondó Kína történeti fejlődésével.²⁸

Másfelől azonban szó sincs arról, hogy a különös problémái már ne jelentkeznenek. Már említettem, hogy tipikus a szavak eloszlására: bizonyos szavak csak főnévi, mások igei és főnévi jeggyel is rendelkeznek. Azaz a kevésbé általános szint már jobban elkülönült, az általánosabb azonban még nem. Ez éppen megfelel a logikában annak, hogy a különös csak a szubjektum, az általános pedig szubjektum is, predikátum is lehet. (Vö. ehhez a szubjektum — főnév, predikátum — ige, főnév kapcsolatot.)

Továbbá a morféma, szó, nagyobb konstrukció közötti különbségek még mindig viszonylag nagyon elmosódtak. Tekintsük a következő példát (ami az összes tranzitív igeire fennáll): a *cs'ang⁰-ko¹* (énekel) egyértelműen egy szó (egy hangsúlyos szótagja van), pl. a következő mondatban: *t'a¹ cs'ang⁰-ko¹* (ő énekel). De egy másik mondatban két szó: *t'a¹ cs'ang⁴ hiung¹-ja⁰-li⁴ ko¹* (ő énekel magyar dalt — az eredeti mondat nem emfatikus). Azaz az első esetben két

²⁶ A példánál erősen figyelembe vettem *Osanyin* (1959) forrásértékű modern kínai szótárát.

²⁷ Ezenfelül többnyire szükséges még annak a megjelölése is suffixummal, hogy „valamin belül”, „kívül”, „valami felett”, „alatt” stb. viszonyt akarunk kifejezni.

²⁸ Itt Kína történetének arra a jellegzetességére gondolok, hogy bár az „ázsiai termelési mód” az alapvető, a meghatározó, mégis az emberiség tipikus fejlődésének tendenciái szintén (ha csak halványan, másodlagosan is) megmutatkoztak. Így bizonyos mértékig antik, feudális és kapitalizálódó momentumok is megjelentek, ezek pedig magukban legalább sejtetik a különös mozzanatát. (*Tőkei* 1965, 102—134.) Érdemes megemlíteni, hogy például a dungáni kínai nyelvjárás (amelyet a Szovjetunió területén beszélnek), a kínai nyelv fent vázolt fejlődésében előbbre jár. (Vö. *Dragunov* 1952-t, a könyv legkülönfélébb helyein.) Nyilvánvalóan segítette az ilyen irányú fejlődés meggyorsulását a kínai elszigeteltségből való kiszakadás.

morfémából álló szóval állunk szemben, ahol az összetétel alapjául szolgáló szabály éppen az ige—tárgy viszonya. Azonban egy jelző bevezetésével ezt a szóegységet megbontottuk: a *cs'ang⁴* is, *ko¹* is „önállósultak”, mint (egy morfémás) szavak, s a két szó között az ige—tárgy viszonya áll fenn. Ugyanakkor az első mondat helyett *t'a¹ cs'ang⁴*-ot nem mondhatunk.

Egy kínai szó változatlan marad a mondatban, függetlenül attól, hogy genusról vagy egyedről van-e szó. Így például a *zsen* (ember) változatlan akár az embert mint genus-t, „homo sapiens”-t, akár „egy embert”, „az embert”, „embereket”, tehát mint egyedeket jelöli.²⁹

Szorosan összefügg ezzel, hogy grammatikai számkategória sem alakult ki a kínaiiban.³⁰ A (mai nyelvben már megtalálható) *men* „többesszám-suffixum” sem mond ennek ellent, hiszen a főneveknek csak szűk köréhez járulhat: *ember* jeggyel ellátottakhoz (ekkor sem kötelezően) — ez pedig nem túl általános jegy. (Ezen belül is csak személyes névmásoknál kötelező a használata.) (Vö. erről (*Kaden* 1964)-t, főként 214.)

A genus—egyed viszony speciális esete, hogy egy szó jelölheti a genus-t és annak képviselőjét, megtestesítőjét egyszerre: *kung* (közösség), vagy annak tényleges (nagyapa) vagy fiktív megtestesítője („herceg”). (Vö. *Osanyin* 1959, 8846.)

A mai kínai nyelvben széles körben használatosak a számlálószavak,³¹ amelyek éppen a főneveket osztályozzák, ezek igen sokféle főnevet különböztetnek meg, azaz az általuk létrehozott megkülönböztető jegyek is nagyon kevésé általánosak. *H. Herrfurth* (1964) (42—43.) szerint ma körülbelül 50 számlálószó van használatban. *A. A. Dragunov* (1952) (43—57.) rámutat arra a tendenciára, hogy a számlálószavak száma csökken, némelyek használata egybeesik, a *ko* pedig (ez amúgy is a leggyakoribb) rendkívül gyakori használatú.³² Így az egyes jegyek általánosabbakká válnak.

5. A 3.1. pontban értelmezett $N_p(N_r, T_a, T_i, B, S \dots)$ függvény szerint sem a társadalmi alap, de még az azt tükröző társadalmi tudat sem határozza meg szükségszerűen, egyértelműen valamely nyelvtan egyik vagy másik jelenségét. Így az ázsiai formáció, s a különös elmosódottsága a gondolkodásban, melynek az előbbi szolgáltatója az alapot, sem implikálhatja szükségszerűen a lexikai szófaj hiányát. Egy nyelv lexikai szófaji sajátosságából még kevésbé következtethetünk a nyelvet beszélők társadalmi formációjára, hiszen ezt például a nyelvi rendszer „belső fejlődése” is megváltoztathatja. Ez azonban nem cáfolja a hipotézist, legfeljebb nehezebben bizonyíthatóvá teszi. A különféle nyelveket vizsgálva empirikusan is ugyanezt láthatjuk.

5.1. Van más olyan nyelv is, ahol nagyon kialakulatlan a lexikai szófaj, s ugyanakkor a nyelvközösség társadalmi formációja „ázsiai”: például a vietna-

²⁹ Vö. *Dobson* (1959), 21—22. Bár ő csak a kései archaikus kínairól beszél (ez könyve témája), megállapításainak érvénye a mai kínai nyelvre is kiterjed, például a köznyelvi *nung-min* (paraszti nép) szót rendkívül gyakran használják az egyedre is (paraszt).

³⁰ A kérdésnek *K. Kaden* egész könyvnyi tanulmányt szentel (1964), s így jut megállapításához.

³¹ A számlálószó olyan affixum, amely a mutató névmás, illetőleg a számnév és főnév között áll. A főnév határozza meg a konkrét számlálószót. (Néhány esetben egy főnévhez két-három számlálószó közül is választhatok.)

³² *Dragunov* szerint a dungáni nyelvjárásban ez a folyamat még gyorsabb, mint a köznyelvben. Vö. még a 28. jegyzet végét.

mi, tibeti. A tibeti nyelv igen érdekes ebből a szempontból, hiszen annak ellenére, hogy affixumokban igen gazdag, sőt a flektálás is megtalálható benne (grammatikai idők kifejezésére), mégis például az ige és főnév nem vált el egymástól, sőt az „igei és főnévi paradigma” azonos:³³

	<i>Névszói eset</i>	<i>Igemód (megközelítően)</i>	<i>Jelentése</i>
(1)	nominativus	infinitivus	independencia
(2)	accusativus	gerundium infinitivus	alárendeltség
(3)	determinativus	supinum passivum	alárendeltség
(4)	dativus	supinum activum	cél
(5)	instrumentalis	gerundium causae	okság
(6)	genitivus	participium (imperf.)	reláció
(7)	ablativus	participium (aoristos)	elsőbbség

5.2. A szanszkritban világosan elkülönülnek a lexikai szófaji kategóriák, jóllehet India — Kína mellett — az ázsiai termelési mód tipikus „képviselője”. Nyilvánvalóan (indoeurópai) nyelvi múltjában kell keresni az okát.³⁴

³³ A kérdésről vö. *J. Bacot* 1946, 19—35-öt. A táblázat helye: 29—30.

Példák az igei használatra (*Bacot* példái):

(1) a nominativust és infinitivust alig lehet megkülönböztetni: *rgyal po* (király), *klog-pa* (olvasni, olvasás). (29.)

(2) *Gsan-par zu*. (Kérlek, hogy hallgass meg.) (29.)

(3) *Thim-par gyur to*. ('Eltűntté vált' — eltűnt.) (29.)

(4) *Šin gčod-du sta-re dgos*. (A favágáshoz fejsze kell.) (29.)

(5) *Šnon yan las nan bgyis-pas / lus nan mo lus thob*. (Mivel előző életemben bűnöket követtem el, rossz testet, női testet kaptam.) (29.)

(6) *Gčod-pa'i mi*. (Favágó ember.) (29.) *Bčad-pa'i šin*. (Kivágott fa.) (29.)

(7) *Lhun nas*. (Miután elesett.) (28.)

³⁴ Figyelemre méltó, hogy az indoeurópaiban is a „szabályos” deklinációjú névszók kialakulása nagy társadalmi mozgással, idegen népekkel való megismerkedéssel, s általában vett viszonylag gyors kulturális/szellemi fejlődéssel volt „legálábbis” párhuzamos, márpedig a névszók lexikalizálódásához nyilvánvalóan nagyban hozzájárult a formai egységesülés. Ugyanakkor az alapszókinés jelentős része, mely korábban alakult ki, a legkülönbözőbb deklináció-típusokhoz tartozott. (Vö. *Specht*, 1947, 9—107.) (*F. Specht* „szabályosnak” nevezi az indoeurópai o- és ā- deklinációjú névszókat, „szabálytalannak” a többit, vö. 9.)

Az indoeurópai társadalmi és szellemi fejlődésnek illetőleg a „szabályos” ragozású névszók kialakulásának kapcsolatát rendkívül világosan fejti ki *F. Specht*: „Der grosse Umschwung in der Flexion, die Ausbreitung der sogenannten regelmässigen Deklination für Sachbegriffe, ist erst angetreten, nachdem die Indogermanen schon länger mit Ackerbau und Viehzucht und mit sonstigen Gütern und Begriffen, die ihm die mittelbare Bekanntschaft mit dem Süden lieferte, vertraut geworden waren. Der Pulsschlag einer neuen Welt schlug damals vernehmlich durch das Leben des indogermanischen Menschen. Ein scharfer Bruch mit der Vergangenheit setzte zugleich in der Lebensweise und Sprache ein. In der Altsteinzeit und noch in der mittleren Steinzeit war das Leben jahrtausendlang eintönig dahingegangen, ohne dass ein nennenswerter Fortschritt in der Kultur gewonnen war. Mit der Einführung des Ackerbaues und der Viehzucht, die natürlich ganz allmählich und verschiedenartig zu den Indogermanen gelangten, begann ein gewaltiger Anstieg und Aufstieg des indogermanischen Menschen. Zwar ging die Kulturentwicklung gemessen an unserer Zeit recht langsam, aber vergleichen mit der Altsteinzeit in Riesenschritten vor sich. Der Hunger, der grimmigste Feind des Menschen, der sonst bei ungünstiger Witterung dauernd über das Land strich, war auf einmal gebannt. Erst jetzt konnte sich das idg. Volk regelmässig vermehren, und erst jetzt hatte es die Möglichkeit, auf längere Wanderungen zu ziehen. Denn ohne genügende Vorrat an Lebensmitteln und ohne

5.3. Az angolban ma már elég kevésbé elkülönültek a lexikai szófajok. De más tekintetben óriások a különbségek a kínaival összehasonlítva. A kérdés szempontjából kiemelkedően releváns különbség, hogy míg a kínaiban a felszíni és mélystruktúra viszonylag „közeliek”, az angolban nagyon különböznek egymástól.

F Ü G G E L É K

A. Y. Hashimoto (nem teljes) mai kínai grammatikájának közvetlen összetevős komponensében egy szabályt módosítottam. Az eredeti* 3. szabályt bontottam fel két (3a. és 3b.) szabállyá, aszerint, hogy *EMP* megjelenhet-e vagy sem. (Hashimoto, 74–75.)

$$\begin{array}{l}
 \text{CS1. } S \rightarrow \text{Nom} + \text{VP} (F) \\
 \text{CS2. } \text{VP} \rightarrow (\text{BU}) \left\{ \begin{array}{l} \text{VB}_{cop} \\ \text{VB}_{st} \\ \text{VB} \\ \text{VB} \end{array} \right\} \\
 \text{CS3a. } \text{VB}_{cop} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \text{shi} + \text{Nom} \\ \text{V}_{loc} + \text{Nom}_{loc} \end{array} \right\} \\
 \text{CS3b. } \text{VB}_{st} \rightarrow \left\{ \left\{ \begin{array}{l} \text{EMP} \\ \text{EMP} \\ (\text{de}) \text{C} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{V}_{qua} + \text{Nom} \\ \text{ADJ} \\ \text{V}_{qub} + \text{Nom} \end{array} \right\} \right\} \\
 \text{CS4. } \text{VB}_{nst} \rightarrow \left\{ \left(\text{ASP} \right) \left\{ \begin{array}{l} \left\{ \begin{array}{l} \text{V}_{tel} + \text{Nom} \\ \text{V}_{quo} \end{array} \right\} \text{C} \\ \left\{ \begin{array}{l} \text{V}_p \\ \text{V}_c \end{array} \right\} \text{Nom} \\ \text{V}_{do} + \text{Nom} + \text{Nom} (\text{FP}) \end{array} \right\} \right\} \\
 \left\{ \left(\left\{ \begin{array}{l} \text{ASP} \\ \text{de} \end{array} \right\} \right) \left\{ \begin{array}{l} \text{V}_{mo} (\text{Nom}_{loc}) (\text{DIR}) \\ (\text{C}) \left\{ \begin{array}{l} \text{V}_{tr} + \text{Nom} \\ \text{V}_{intr} \end{array} \right\} \end{array} \right\} (\text{FP}) \right\} \right\}
 \end{array}$$

Kenntniss des Wagens waren weite Unternehmungen in die Ferne gar nicht denkbar. Im Lande selbst blühte auf der alten Lebensweise eine neue Kultur auf, die für uns in den nordischen Grossteingräbern ihren sichtbarsten äusserlichen Ausdruck findet. Durch die Händler kamen neue Waren und mit ihnen neue Kunde von neuen Kulturen mit ihrem Abglanz in ihr Land. Für die Bezeichnung aller dieser neuen Begriffe reichte die Sprache in der alten Weise nicht mehr aus. Sie hat zwar gelegentlich noch versucht, namentlich in der Wortbildung, nach ehemaliger Art weiter zu benennen. Für die grosse Masse der neuen Bezeichnungen genügte die alte Form der völligen Unregelmässigkeit in keiner Hinsicht mehr, zumal da ihr tieferer Sinn mit der Zeit verloren gegangen war. So ist ein scharfer Bruch in der Indogermanenwelt im Ausgang der mittleren Steinzeit festzustellen, der Kultur und Deklination zugleich grundlegend umgestaltete." (105–106.)

$$\text{CS5. VB}_m \rightarrow \left(\left\{ \begin{array}{c} \text{ASP} \\ \text{EMP} \\ \text{de (C)} \end{array} \right\} V_m + \text{Nom} \right)$$

$$\text{CS6. V}_{ir} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} V_{ta} \text{ ha: C} + - \\ \left\{ \begin{array}{c} V_{ta} \\ V_{tc} \\ V_{tp} \end{array} \right\} \text{egyébként} \end{array} \right\}$$

$$\text{CS 7. V}_{intr} \rightarrow \left\{ \begin{array}{c} V_{in} \\ V_{ia} \end{array} \right\}$$

$$\text{CS8. FP} \rightarrow \text{Num} \left\{ \begin{array}{c} R_v \\ Cl_v \end{array} \right\} \text{ ha: } \left\{ \begin{array}{c} V_{ta} + \text{Nom} \\ V_{ia} \end{array} \right\} -$$

$$\text{CS9. FP} \rightarrow \text{Num} + Cl_v$$

$$\text{CS10. V}_{ta} \rightarrow \left\{ \begin{array}{c} V_{taa} \\ V_{tab} \\ V_{tam} \end{array} \right\}$$

$$\text{CS11. Nom} \rightarrow \text{NP (MOD)}$$

$$\text{CS12. NP} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \text{DET} \left\{ \begin{array}{c} N \\ N_{pr} \end{array} \right\} \text{ ha: } - + \text{MOD} \\ \left\{ \begin{array}{c} \text{DET} \left\{ \begin{array}{c} N \\ N_{pr} \end{array} \right\} \\ PP \text{ (men)} \end{array} \right\} \text{ egyébként} \end{array} \right\}$$

$$\text{CS13. N} \rightarrow \left\{ \begin{array}{c} N_n \text{ (men)} \\ N_{nh} \end{array} \right\}$$

$$\text{CS14. DET} \rightarrow (\text{D}) (\text{Num}) Cl$$

$$\text{CS15. Nom}_{loc} \rightarrow \text{NI}_{nh} + \text{li.}$$

* Eredeti 2. és 3. szabály:

$$\text{CS2. VP} \rightarrow (\text{BU}) \left\{ \begin{array}{c} \text{VB}_{st} \\ \text{VB}_{rst} \\ \text{VB}_m \end{array} \right\}$$

$$\text{CS3. VB}_{st} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \left\{ \begin{array}{c} \text{shi} \\ \text{EMP } V_{qua} \end{array} \right\} \text{Nom} \\ \left(\left\{ \begin{array}{c} \text{EMP} \\ (\text{de}) \text{ C} \end{array} \right\} \right) \left\{ \begin{array}{c} \text{ADJ} \\ V_{qub} + \text{Nom} \end{array} \right\} \\ V_{loc} + \text{Nom}_{loc} \end{array} \right\}$$

Szótár (Hashimoto, 44–45.):

- F (mondatzáró partikula) → le, ma, ne ...
EMP (Emfázis-jelölő) → hen (nagyon), cui (leginkább) ...
V_{qua} (a típusú minősítő ige) → sziang (hasonlító) ...
ADJ (melléknév) → kan-cing (tisztá) ...
V_{qub} (b típusú minősítő ige) → p'a (fél v. ki(mitől)) ...
V_{loc} (lokális ige) → cai (van valahol) ...
ASP (igei aspektust jelölő) → le, kuo
V_{tel} (átható/teleszkópikus ige) → c'ing (kér) ...
V_{quo} (nevező ige) → suo (mond) ...
V_p (verbum possessivum) → jou ('bír') ...
V_c (konceptuális ige) → zsen-si (tud, ismer) ...
V_{do} (kettős tárgyú ige) → kei (ad) ...
V_{mo} (mozgást kifejező ige) → sang (felmegy) ...
DIR (irányt jelölő) → lai (<jön) ...
V_m (mediális ige) → sziang (gondol vmire) ...
V_{tc} (kiegészítőt vonzó tranz. ige) → sao-lai (főz) ...
V_{tp} (perceptuális tranz. ige) → k'an-kian (észrevesz) ...
V_{in} (nem-aktív intranz. ige) → szī (meghal) ...
V_{ia} (aktív intranz. ige) → fei (repül) ...
Cl_v (igei számlálószó) → c'i, hui ...
V_{taa} (a típusú aktív tranz. ige) → ta (üt) ...
V_{tab} (b típusú aktív tranz. ige) → kung (megtámad) ...
V_{tam} (mozgást jelölő aktív tranz. ige) → t'iao (visz a vállán) ...
N_{pr} (tulajdonnév) → Si Mei ...
P_P (személyes névmás) → wo (én) ...
N_h (embert jelölő főnév) → zsen (ember) ...
N_{nh} (nem-embert jelölő főnév) → mao (macska), su (könyv) ...
D (mutató névmás) → cse (ez) ...
Num (számnév) → ji (egy) ...
Cl (főnévi számlálószó) → ko, pa ...

IRODALOM

- Bach, E.*, Nouns and Nounphrases, kézirat.
Bacot, J. (1946), Grammaire du tibétain littéraire, Paris.
Chomsky, N. (1957), Syntactic Structures, The Hague: Mouton and Co.
– (1965), Aspects of the Theory of Syntax, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Mass).
– (1966), Cartesian Linguistics, Harper and Row.
Dobson, W. A. C. H., (1959), Late Archaic Chinese, University of Toronto Press.
– (1966), Classes de mots ou classes distributionnelles en Chinois Archaique: Mélanges de Sinologie offerts a Mr. Paul Demiéville, Bibliothèque de l'Institut des Hautes Etudes Chinoises, Vol. XX., pp. 27–33.
Dragunov, A. A. (1941), Система китайского разговорного языка, Москва.
– (1952), Исследования по грамматике современного китайского языка, Москва.
Gabelentz, G. v. d., (1881), Chinesische Grammatik, mit Ausschluss des niederen Stiles und der heutigen Umgang-Sprache, Leipzig: T. O. Weigel.
Hashimoto, A. Y., Resultative Verbs and Other Problems: Project on Linguistic Analysis, Report No. 7., pp. 36–94, Columbus, Ohio.
Herrfurth, H. (1964), Die Klassifikationsaffixe im Chinesischen: P. Ratchnevsky (herausgegeben von), Beiträge zum Problem des Wortes im Chinesischen II, Ostasiatische Forschungen, Heft 3, pp. 1–44., Berlin: Akademie-Verlag.

- Kaden, K.* (1964), Der Ausdruck von Mehrzahlverhältnissen in der modernen Chinesischen Sprache: Schriften zur Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, NR. 9, Berlin: Akademie-Verlag.
- Karlgren, B.* (1923), Sound and Symbol in Chinese, London.
- (1949), The Chinese Language, New York.
- (1957), Grammata Serica Recensa: BMFEA 29, pp. 1—332.
- Lakoff, G. és J. R. Ross.* Is Deep Structure Necessary? (kézirat).
- Lees, R. B.* (1960), The Grammar of English Nominalisations, The Hague: Mouton and Co.
- Lü Su-sziang* (1961), Очерк грамматики китайского языка, т. I., (Csung-kuo ven-fa jao-lüe), Москва.
- Lyons, J.* (1966), Towards a „Notional” Theory of the „Parts of Speech”; Journal of Linguistics 2, 209—236.
- Maspero, H.* (1934), La Langue Chinoise: Conférences de l’Institut de Linguistique de l’Université de Paris, Année 1933, Paris.
- Meillet, A.* (1905—06), Comment les mots changent de sens: A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale, pp. 230—271, Paris 1926.
- (1906), L’état actuel des études de linguistique générale: mint Meillet (1905—06), pp. 1—18.
- Osanyin, I. M.* (1959), Китайско-русский словарь³, Москва.
- Saussure, F. de* (1967), Bevezetés az általános nyelvészethez (Cours de linguistique générale), Budapest.
- Scsedrovickij, G. P. és V. M. Rozin* (1967), Концепция лингвистической относительно-ти Б. Л. Уорфа и проулемы исследования а „языкового мышления”: Ю. В. Рождественский (ред.), Семиотика и восточные языки, стр. 93—106, Москва.
- Specht, F.* (1947), Der Ursprung der Indogermanischen Deklination, Neudruck, Göttingen.
- Tőkei F.* (1962), (. . . válogatta, fordította, a bevezetéseket és jegyzeteket írta) Kínai Filozófia, Ökor I. kötet, MTA Filozófiai Írók Társasága, Új Folyam XXII. köt., Budapest.
- (1965), Az „ázsiai termelési mód” kérdéséhez, Budapest.
- (1967), Műfajelmélet Kínában a III—VI. században (Liu Hie elmélete a költői műfajokról), Budapest.
- Zipf, G. K.* (1965), The Psycho-Biology of Language, An Introduction to Dynamic Philology, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (Mass.).